

Oslo, 25. juni 2013

HØRINGSSVAR OM KULTURUTREDNINGEN 2014

Vi viser til departementets høringsbrev av 11. mars 2013 om Kulturutredningen 2014 (NOU 2013:4). Norsk kritikerlag mener at kritikk bør være en del av kulturpolitikken. I dette høringssvaret skisserer vi hvorfor vi mener kritikk er en essensiell størrelse i en kulturpolitisk sammenheng. Vi kommer med noen konkrete forslag til hvordan kritikk og kritikerrollen kan styrkes, og vi forteller litt om bakgrunn i form av kritikken og kritikernes vilkår i dag.

Høringssvaret tar utgangspunkt i to viktige premiss i Kulturutredningen. Det første er et nytt begrep om ytringskultur, som handler om at kulturpolitikken skal skolere oss i å diskutere og leve med uenighet.¹ Det andre er Enger-utvalgets ønske om at kulturpolitikken skal dreies fra å styrke kulturell infrastruktur til å styrke kulturelt innhold og kunstnerisk kvalitet.²

Norsk kritikerlag er enige med Enger-utvalget i at «begrepet kvalitet må stå sentralt i kulturpolitikken og at kvalitetsvurderinger av kunst og kultur bør få en viktigere plass i kulturpolitikken enn de har hatt til nå».³

Enger-utvalget unnlater imidlertid å nevne en viktig premissleverandør av kvalitetsvurderinger, nemlig kritikeren. Kritikerrollen er ikke omtalt i utredningen, og begreper som kunstkritikk, litteraturkritikk, musikkritikk, filmkritikk og teaterkritikk er fraværende. Det er beklagelig.

I en fremtidig kulturpolitikk som handler om kultur som ytring og kunstarenaer som områder for samtale, diskusjon og debatt, bør kritikken ha en selvfølgelig og styrket posisjon.

Hvorfor er kritikken viktig?

Vi ser kritikk som en vesentlig størrelse i kvalitetssikring av de ulike kunstområdene, fordi:

- Kritikken er umiddelbar og nær kunstverket. Den responderer på uttrykket som regel kort etter at det blir presentert. Den kan dermed skape en diskusjon om uttrykket lenge før andre former for evaluering.
- Kritikk er tett på det konkrete verket, men også et grunnlag for forskning med et mer overordnet perspektiv. Siden kritikere er til stede og leverer meningsytringer omkring et uttrykk umiddelbart, vil kritikken ofte utgjøre datagrunnlag for senere forskning.

¹ Beskrevet i utredningens kapittel 6 og 9.

² Beskrevet i utredningens kapittel 13 og 14.

³ (side 60)

- Den uavhengige kritikken er et viktig supplement til forskningsbaserte prosjekter utført på oppdrag fra eierne av kulturinstitusjonene, og i praksis departementene. Kritikken retter seg også mot kunstneriske uttrykk som ikke er offentlig finansierte.
- Kritikken er uavhengig og offentlig. Den har plass i allment tilgjengelige medier. Den kan leses eller høres av alle og kan imøtegås i det samme, offentlige rommet. Den henvender seg ikke bare til en snever fagekspertise, men ønsker å nå et allment kunst- og kulturpublikum.
- Kritikken tolker, diskuterer og formidler, og dokumenterer i mange tilfeller kunstuttrykk som ikke er varige.
- Til sammen utgjør kritikerne et uenighetsfellesskap som vi mener er en forutsetning for å diskutere kvalitet. Kvalitetsbegrepet er et åpent og flerstemmig begrep som hele tiden forhandles.

Kritikk som del av kulturpolitikken

Det å lese kritikk og kritikerrollen inn i en norsk kulturpolitisk sammenheng er et avgjørende premiss for å nå de kulturpolitiske målene som Kulturutredningen setter seg.

Det er et misforhold mellom et blomstrende norsk kulturliv som holder høy kvalitet i et internasjonalt perspektiv, og en svekket medieøkonomi. Grovt anslått bruker norske medier rundt 25 millioner kroner årlig på kritikken våre medlemmer produserer.⁴ Beløpet er marginalt i forhold til det totale kulturbudsjettet, og med tanke på at norske kritikere dekker kunstneriske uttrykk over hele landet. Det er åpenbart at må incentiver vil gi stor uttelling for den kritiske diskusjonen i Norge.

Vi erfarer at eksisterende politiske virkemidler som pressestøtte, kringkastingsavgift og støtte til kulturtidsskrift ikke tilstrekkelig støtter opp om behovet for en mangfoldig kritikk. Noen medier satser fremdeles på kritikk, men de fleste kritikere er frilansere og avisene betaler dårlig. Vi er bekymret for hvordan situasjonen vil utvikle seg dersom kritikken får en ytterligere marginalisert posisjon i medie- og kulturpolitikken.

Vi mener at kritikken bør bli en del av den statlige kulturpolitikken, og tildeles ressurser som står i forhold til det å skulle utøve kritikk for bredden av kulturproduksjoner over hele landet. Vi mener at 1 % av midlene som går til produksjon av kultur, burde gå til å stimulere en kritisk, offentlig diskusjon av denne.

Stimuler rollen som uavhengig kritiker

Det er behov for en kritikerpolitikk med samme mål som kunstnerpolitikken – å fremme kunstfaglig uavhengighet gjennom støtte til økonomisk uavhengighet. En stor andel kunstnere kan leve av sin kunst, men svært få kritikere kan ha kritikk som hovedinntektskilde. Kritikken troverdighet øker når kritikeren er økonomisk uavhengig av andre inntektskilder, i sær fra rollen som kulturprodusent.

⁴ Tallene er basert på Norsk kritikerlags medlemsundersøkelse fra 2013 som viser at medlemmene i snitt lager 40 anmeldelser årlig. Ganget med 250 aktive anmeldere blir dette 10 000 anmeldelser i året. 87 % av kritikerne tjener mindre enn 3000 kroner på en anmeldelse. Her har vi regnet en (høy) snittpris på 2500 kroner. Se for øvrig avsnittet om kritikernes vilkår

Til Kulturløftet 3 har vi derfor meldt inn følgende forslag

A) Å gi flere stipendier til kritisk virksomhet

Uavhengige kritikere bør tildeles statlige stipendier på like vilkår med skapende kunstnere (billedkunstnere, kunsthåndverkere, forfattere, komponister, musikere, koreografer, dramatikere og andre), i et rimelig forhold til det antall stipendier som disse kunstnerne mottar. Det er behov for minst 50 statlige arbeidsstipend for kritikere. Vi ønsker at mange av disse kan være flerårige, igjen likestilt med andre kunstnergrupper. Kritisk fordypning er tidkrevende på samme måte som annen kunstnerisk virksomhet.

B) Å øke tidsskriftsstøtten

I et tidsskrift er det rom for en mer analyserende og dyptgående kritikk enn i dagspressen. Dagspresse og tidsskrift utfyller hverandre som to parallelle og like nødvendige offentligheter. Den første kan generere umiddelbar og aktuell diskusjon, den siste gir rom for å trekke lengre historiske linjer og gi en dypere forståelse av utviklingslinjer i kulturen vår.

En mer dyptgående diskusjon av kunstneriske uttrykk er viktig på flere måter. Den ivaretar et mindretallsvern og en kunstnerisk ytringsfrihet for kunstneriske uttrykk som kan oppfattes som smale. Ofte skjer utvikling og nyskaping i de smalere uttrykkene først. Men også for kunstuttrykk som når bredere ut er det avgjørende å opprettholde en kvalitetsdiskusjon og plassere disse i en historisk og kulturell sammenheng. Med dagens støtteordninger kan svært få kulturtidsskrifter betale saksvarende honorar til sine frilansere. Kritikken betales med symbolske beløp, og den plattformen som fyller en viktig funksjon for kulturlivet, nemlig å gi grundigere oppmerksomhet til kulturuttrykkene, blir igjen sponset av kritikkerne gjennom ideell egeninnsats. Denne situasjonen er blant annet en trussel for mangfoldet i kritikken, ettersom det først og fremst er kritikere som ikke trenger vederlag for arbeidet som tar på seg å skrive kritikken.

C) Å lage egne støtteordninger for kritikk

Vi registrerer med interesse Kulturdepartementets nye støtteordning for kvalitetsjournalistikk. En tilsvarende ordning for kritikk ville være i tråd med anbefalingene til Mediestøtteutvalget ved omfordelingsalternativet, som i 2010 foreslo øremerkede stipendier til frie skribenter og kritikere i landets redaksjoner.

Det er flere måter å se for seg en slik ordning på.

1. Å tilby avisene refusjon for en del av beløpet for hver publiserte kritikk, forutsatt at de i utgangspunktet betalte et minstebeløp for denne kritikken. Dette ville stimulere avisene til å få produsert kritikk, og kan også motivere avisene til å sette opp honoraret for enkeltkritikker som i dag er uforholdsmessig lavt.

2. Under Statens kunstnerstipend kunne kritikere på grunnlag av sin produksjon gjennom en gitt periode søke om tilskudd basert på antallet kritikker som var levert. Igjen kunne en forutsetning for å få søke være at avisen honorerte kritikken med et minimumsbeløp.

D) Å etablere en uavhengig reisestøtteordning for kritikere

Innenfor en rekke performative kunstformer er det et spesielt behov for at kritikeren er til stede under forestillingen eller konserten. Vi ser en utvikling hvor mediene i mindre

grad sender kritikere ut for å dekke konserter og forestillinger utenfor eget distrikt. Heller ikke de større riksdekkende mediene prioriterer dekning utenfor Oslo-området eller de største byene. På denne måten blir den regionale og lokale aktiviteten i landet usynlig, samtidig som kritikken ofte mangler flere innfallsvinkler fordi en forestiling eller konsert gjerne blir anmeldt av kun én eller få kritikere.

Den politiske satsingen på profesjonelle regionale og lokale kunstneriske kompetansemiljø og arenaer og lokale arrangører bør følges av en satsing på å styrke og profesjonalisere kritikken regionalt. Samtidig vil kritikernes kompetanse og kritikkens kvalitet over tid kunne styrkes dersom det legges til rette for at kritikere i større grad kan reise og anmelde fra hele landet. I tråd med den politiske satsningen på kunst og eksport kan dette også sees i et internasjonalt perspektiv.

Kritikernes vilkår

Norsk kritikerlag utførte en medlemsundersøkelse blant sine 370 medlemmer i 2013. 188 medlemmer svarte. Her er noen hovedfunn;

- Det store flertallet av kritikere er frilansere. Kun noen få er ansatt på hel- eller deltid.
- Kritikernes honorarer har stått stille i realverdi og er redusert i forhold til den allmenne lønnsutviklingen. 36 % av respondentene svarer at de får 2000 kroner eller mindre for en kritikk. 33 % tjener 2100–2500 kroner, mens 18 % tjener 2500–3000. Samtidig oppgir et flertall at de bruker mellom 5–14 timer på en kritikk, forarbeidet inkludert. I snitt gir dette en timelønn som overhodet ikke tar høyde for utgiftene man har knyttet til det å være frilanser, som dekningen av eget kontor/utstyr, samt separat sykdoms- og pensjonsforsikring.
- Norske kritikere er høyt utdannet. 23 % av de som svarte på undersøkelsen, har utdanning på bachelornivå eller tilsvarende, 58 % har mastergrad og 15 % har PhD eller tilsvarende. En fulltids kritiker vil med dagens honorarsatser ha en brutto årsinntekt som bare er litt over halvparten av det som er det allmenne inntektsnivå med deres utdanning.
- Et flertall av våre medlemmer, 74 %, oppgir at de ikke har noen kontrakt med mediet de arbeider for. Det er en nedgang siden vår forrige undersøkelse i 2001. Uten kontrakt kan man risikere å måtte gå på dagen. Dette gjør det vanskelig å forhandle om lønn og andre vilkår, og står i veien for at våre medlemmer skal kunne regne kritikken som en stabil inntektskilde.

Ulemper ved offentlig støtte?

Mange var skeptiske til den statlige finansieringen av kunsten da den nye kunstnerpolitikken kom på 1970-tallet, gitt at kunsten skal være fri. En statlig finansiering av den frie ytring burde være mulig også for kritikere, forvaltet gjennom egne fagkomiteer, slik praksis er i Norsk kulturråd.

Norsk kritikerlag ønsker en større anerkjennelse av kritikkens funksjon i samfunnet. Støtte til kritikk er støtte til debatt, kvalitetsvurderinger og til den åpne og opplyste offentlige samtalen. Vi går gjerne i dialog med departementet om de foreslåtte tiltakene.

Med vennlig hilsen
for Norsk kritikerlag

Ida Habbestad
styreleder

Anne Merethe K. Prinos
generalsekretær